

SLOVENSKI DIPLOMATI V NEMŠKO-JUGOSLOVANSKIH
ODNOSIH 1949–1973

Dušan NEČAK

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: dusan.necak@guest.arnes.si

IZVLEČEK

V članku je orisana vloga slovenskih diplomatov v drugi Jugoslaviji pri izvajanju jugoslovanske zunanje politike do obeh nemških držav. Prikazana je predvsem dejavnost vidnih slovenskih diplomatov – politikov Dušana Kvedra, Aleša Beblerja, Rudija Čačinoviča in Mitje Vošnjaka, omenjeni pa so tudi Anton Vratuša, Stane Pavlič in Jaka Avšič. Avtor ugotavlja, da je bilo v okviru jugoslovanske diplomacije in odnosov z nemško govorečim prostorom opazno mesto namenjeno prav slovenskim diplomatom. Možno je celo domnevati, da so diplomatska mesta v sosednjih državah, Avstriji in Italiji, ter v Nemčiji, domala po pravilu v Beogradu dodeljevali slovenskim diplomatom. Najbrž gre tudi za vprašanje poznavanja jezika, saj naj bi bila nemščina Slovincem (in Hrvatom) bliže kot drugim v Jugoslaviji.

Ključne besede: Jugoslavija, zunanja politika, Zvezna republika Nemčija, Nemška demokratična republika, Hallsteinova doktrina

I DIPLOMATICI SLOVENI NELLE RELAZIONI TEDESCO-JUGOSLAVE 1949–1973

SINTESI

L'articolo illustra il ruolo dei diplomatici sloveni nel secondo dopoguerra jugoslavo nell'attuazione della politica estera jugoslava all'interno dei rapporti con entrambi gli stati tedeschi. In particolar modo viene descritta l'attività dei diplomatici sloveni di maggior rilievo – dei politici Dušan Kveder, Aleš Bebler, Rudi Čačinovič e Mitja Vošnjak, per non dimenticare l'azione svolta anche da Anton Vratuša, Stane Pavlič e Jaka Avšič. L'Autore osserva che, nell'ambito della diplomazia jugoslava e delle relazioni con l'area di lingua tedesca, proprio ai diplomatici sloveni venne assegnato un ruolo di particolare importanza. E' lecito addirittura pensare che gli incarichi diplomatici nei Paesi confinanti, quali Austria, Italia e Germania, fossero affidati da Belgrado, quasi di norma, a diplomatici sloveni. Si può supporre che la scelta fosse determinata anche dalla conoscenza della lingua, poiché sembra che il tedesco fosse molto più familiare agli sloveni (e ai croati) che agli altri popoli jugoslavi.

Parole chiave: Jugoslavia, politica estera, Repubblica Federale di Germania, Repubblica democratica tedesca, dottrina di Hallstein.

Jugoslavija je bila med prvimi državami, ki so navezale diplomatske stike z Zvezno republiko Nemčijo (ZRN), potem ko je leta 1951 odpravila vojno stanje z njo. Jugoslovanska politika je že v času najhujšega spora s Sovjetsko zvezo podpirala nemška stremjenja k ponovni združitvi na osnovi svobodnih in demokratičnih volitev. Združena Nemčija naj bi po jugoslovanskem takratnem mnenju imela tudi pravico do ponovne oborožitve, da bi mogla braniti svojo neodvisnost (Brey, 1979, 634). V skladu s splošno kritiko sovjetske politike je jugoslovanski tisk v zgodnjih petdesetih letih označeval Vzhodno Nemčijo kot deželo, v kateri vladata »brezobzirnost in brutalnost sovjetskega terorja« (Borba, 28. 6. 1953).

Že leta 1949 pa so najvidnejši jugoslovanski politiki ostro napadali sovjetsko politiko do združitve Nemčije. Ta naj bi sicer nastopala s parolo po združitvi Nemčije, vendar naj bi bil njen cilj le, da bi združeno Nemčijo pripeljali pod sovjetski vpliv, sicer pa naj bi postala delitev dokončna.¹ Na ta način sta se jugoslovanska politika in diplomacija povsem približali bonskim stališčem pri reševanju nemškega vprašanja. Eden rezultatov dobrih odnosov med državama je bil, da je predsedstvo jugoslovanske zvezne skupščine že 1. avgusta 1951 objavilo ukaz o prenehanju vojnega stanja z Nemčijo (UL FLRJ, 35/350, 1. 8. 1951). Toda obe državi sta še pred tem svoja trgovinska predstavništva preoblikovali v politična predstavništva – poslaništva. V Beogradu se je to zgodilo 13. junija 1951, v Bonnu pa 6. julija istega leta. Jugoslavija, ki je imela v zvezi z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov pred očmi predvsem gospodarske interese, je pohitela in že julija 1951 je akreditivna pisma v Bonnu predal prvi jugoslovanski poslanik/vodja misije, Slovenec Stane Pavlič, ki je na tem mestu ostal do leta 1952.² Rang veleposlaništva je jugoslovansko poslaništvo dobilo že zelo zgodaj, 8. decembra istega leta.³ Veleposlaniku Pavliču sta na mestu poslanikov sledila Hrvat dr. Mladen Iveković, nato pa spet Slovenec Dušan Kveder. Od začetka diplomatskih odnosov z ZRN je torej jugoslovanska diplomacija dala za ves nemško govoreči prostor opazno mesto prav slovenskim diplomatom. Mogoče je celo meniti, da so diplomatska mesta v sosednjih držav (v Avstriji, Italiji) in v Nemčiji, domala po pravilu v Beogradu dodeljevali slovenskim diplomatom. Najbrž gre tudi za vprašanje poznavanja

jezika, saj naj bi bila nemščina Slovincem (in Hrvatom) bližje kot drugim v Jugoslaviji.

Čeprav je bil v drugi polovici petdesetih let jugoslovanski zunanji minister odličen srbski diplomat Koča Popović, so se tudi v beograjski »žutoj kući« (pogovorno poimenovanje za Zvezi sekretariat za zunanje zadeve) z nemško problematiko in še posebej s problemi ob prekinitvi diplomatskih odnosov z Zvezno republiko Nemčijo veliko ukvarjali prav slovenski diplomati, med njimi zlasti namestnik zveznega zunanjega ministra dr. Aleš Bebler. Še več, tudi prvi jugoslovanski veleposlanik v Nemški demokratični republiki (NDR) je bil Slovenec, Mitja Vošnjak. Če vemo, da je pri navezavi diplomatskih stikov z NDR imelo pomembno vlogo jugoslovansko veleposlaništvo v Pragi, prek katerega so tekla diplomatska »otipavanja« in na katerem je bil za zadevne stike določeno svetnik veleposlaništva (drugi človek ambasade) Marko Kadunec, ter vemo, da je bil generalpolkovnik Jaka Avšič po vojni vodja Jugoslovanske vojne misije, ki je imela diplomatski status in je imela sedež v Zahodnem Berlinu ter se je po potrebi ukvarjala tudi s zadevno politično problematiko, se zdi, kot da jo bilo v obravnavanem času vsaj uresničevanje, če že ne načrtovanje jugoslovanske politike do nemškega vprašanja, v slovenskih rokah. Zato ni prav nič čudno, da je bil za prvega jugoslovanskega veleposlanika v ZRN leta 1951 imenovan že omenjeni slovenski diplomat Stane Pavlič, na vrhuncu krize in ob prekinitvi diplomatskih odnosov med državama pa je bil veleposlanik v Bonnu spet slovenski diplomat, Dušan Kveder. Prav on je imel pomembno vlogo v dogajanju ob prvi uporabi Hallsteinove doktrine oktobra 1957.

Odnosi med ZRN in Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ) so se vse od navezave diplomatskih odnosov odvijali dobro. Prelomilo pa se je, ko se je jugoslovanski politični vrh s Titom na čelu odločil priznati NDR. Na ta način naj bi Sovjetski zvezi ponudili nekakšen dokaz, da so se ji približali, pri tem pa se niso odpovedali dveh temeljev jugoslovanske različice socialističnega sistema – neuvrščenosti in samoupravne socializmu. Priznanje NDR so jemali kot priznanje dejanskega stanja in tudi zaradi dobrih odnosov z ZRN niso računali na tako odločno potezo Zahodne Nemčije oz. niso računali, da bo uporabila Hallsteinovo doktrino.

1 Več v: Govor Edvarda Kardelja pred jugoslovansko skupščino, 27. 12. 1949. V: Kardelj, 1960, 95, 278.

2 Stane Pavlič je leta 1939 doktoriral na ljubljanski pravni fakulteti. Po končanem študiju je delal kot odvetniški pripravnik. Po okupaciji je deloval v OF. Po koncu vojne je bil pomočnik zveznega ministra za zunanjo trgovino (1946–1950), vodja prve misije FLRJ v ZRN (do 1952), direktor zunanjetrgovinske direkcije in zatem predsednik zvezne trgovinske zbornice, potem veleposlanik FLRJ v Indoneziji ter od leta 1963 do 1967 v Belgiji in Luksemburgu. Med letoma 1968 in 1970 je vodil slovenski republiški komite za mednarodne ekonomske odnose, leta 1979 postal član Ustavnega sodišča SRS in bil do leta 1984 svetovalec Skupščine SRS (http://sl.wikipedia.org/wiki/Stane_Pavli%C4%8D).

3 Podatki v literaturi so tu ne ujemajo. Navedeni podatek je povzet po Yugoslav Survey, 1965, 6, 20, 2955 (Š. F. Yugoslavia and the Federal Republic of Germany), kjer najdemo trditev, da sta bili obe politični predstavništvi prevedeni v rang veleposlaništev 8. decembra 1951. Thomas Brey pa nakazuje, da je bilo jugoslovansko veleposlaništvo oblikovano že julija 1951 (Brey, 1979, 634). V publikaciji nemškega zunanjega ministrstva ob 40-letnici zunanje politike ZRS (Aussenpolitik der BRD, 1989, 746) pa najdemo podatke, po katerih je nemško politično zastopstvo v Beogradu nastalo 13. junija 1951, veleposlaništvo 8. decembra 1951 in ponovno 7. februarja 1968, zagrebški konzulat pa je nastal 4. januarja 1954 oz. postal generalni konzulat 12. decembra 1967.

Nemški generalni konzulat v Beogradu so povzdignili v veleposlaništvo 24. februarja 1953, ko je poslanika Roberta Ulricha nadomestil veleposlanik Hans Kroll, izkušeni diplomat, ki je sodil že v diplomatsko ekipo Weimarske republike, pa tudi prvega Hitlerjevega zunanjega ministra Franza von Pappena.⁴ Ni bil sicer član NSDAP, vendar je svojo diplomatsko službo opravljal ves čas druge svetovne vojne. Med njegovimi najpomembnejšimi službami med vojno je bila služba na nemškem diplomatskem predstavništvu v Turčiji, kjer je delal kot strokovnjak za gospodarske zadeve. Po vojni je leto dni prebil v ameriškem ujetništvu in se je šele pozno jeseni leta 1952, na prigovarjanje političnih prijateljev iz krogov Christlich Demokratische Union (CDU), spet odločil za diplomatsko službo v prvi Adenauerjevi vladi. Z njim je bil še posebej v dobrih odnosih. Ni pa tega mogoče trditi za nekatere druge pomembne ljudi iz zahodnonemške zunanje politike, kot so bili minister Heinrich von Brentano, državni sekretar Walter Hallstein ali ministerialni direktor v uradu zveznega kanclerja Herbert Blankenhorn.⁵ Poleg običajnih nalog, ki jih ima veleposlanik – napovedani prioriteti za delo nemškega veleposlanika v Jugoslaviji sta bili razvijanje gospodarskih in kulturnih odnosov – je dobil še posebno nalogo, ki kaže tudi na poseben interes ZRN, da ima diplomatske odnose z Jugoslavijo. V spominih je o tem zapisal: »Beograd je bil doslej edino diplomatsko predstavništvo zvezne vlade v komunistični državi. K temu še v državi, ki je nekoč bila najbolj zanesljiv član sovjetskega bloka. Po prelomu z Moskvo je tu nastal vitalni interes, da bi od tu posebej pozorno spremljali dogajanja v Sovjetski zvezi in sosednjih, po izbruhu spora z Kominformom sovražno razporejenih satelitskih držav [...] Zato je bilo zunanjemu ministrstvu blizu, da mi je poleg običajne naloge dodelilo še dodatno nalogo. V Beogradu naj bi izrabil tukajšnje posebej dobre možnosti, da opazujem položaj v Sovjetski zvezi in njenih satelitskih državah. O tem naj bi tekoče in izčrpno poročal [...]« (Kroll, 1967, 226). Ta naloga je zahodnonemškemu veleposlaniku ostala vse do prekinitve odnosov in je obenem pomenila enega najpomembnejših bonških interesov za ohranitev diplomatskih odnosov z Jugoslavijo.

Toda jeseni leta 1957 je bila izmenjava diplomatskih predstavnikov med NDR in Jugoslavijo pred vrati. Po Titovi napitnici 10. septembra 1957 na sprejemu v čast poljski državni partijski delegaciji z Władysławom Gomułko na čelu, ko je že postalo jasno, da bo Jugoslavija priznala NDR, in po skupnem jugoslovansko-poljskem komuniqueju 17. septembra, v katerem je bilo to tudi zapisano, so se dogodki odvijali zelo hitro. Korespondenca med Grotewohлом in Titom o navezavi tesnejših stikov med obema državama je trajala od avgusta,⁶ 10. oktobra 1957 pa sta se obe vladi dogovorili, da navežeta normalne diplomatske odnose.⁷ Dušan Kveder je moral o tem obvestiti zahodnonemško zunanje ministrstvo. Dne 14. oktobra 1957 je Walterja Hallsteina obiskal jugoslovanski veleposlanik Dušan Kveder in mu kot odgovor na njegovo demaršo z dne 11. septembra 1957 sporočil, da bo jugoslovanska vlada naslednjega dne, 15. oktobra 1957, navezala diplomatske stike z NDR.

Še preden je Dušan Kveder predal noto, v kateri je sporočil odločitev jugoslovanske vlade o navezavi diplomatskih odnosov z NDR, se je kancler Adenauer že odločil za politiko do Jugoslavije, kakršno je izdelal von Brentano. Brentano je namreč tako rekoč povsem samostojno, samo z načelno podporo svojega kanclerja, zoper voljo opozicijskih strank Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) in Freie Demokratische Partei (FPD) ter brez izrazite podpore zahodnih zaveznikov in celo z njihovo nespregledljivo nezainteresiranostjo, odločil uresničiti Hallsteinovo doktrino.

Dušan Kveder je moral zopet na bonško zunanje ministrstvo. To pot ga je 19. oktobra 1957 k sebi poklical zunanji minister von Brentano. Zapis pogovora z njim je ta še isti dan poslal svojemu kanclerju dr. Konradu Adenauerju, visokim uradnikom nemškega zunanjega ministrstva, oddelku za tisk in državnemu sekretarju v ministrstvu za zunanje zadeve, prof. dr. Walterju Hallsteinu. Na vljuđen in relativno mehak način ter na prvi pogled sramežljivo in z veliko mero simpatije je bila tako prvič uporabljena tako imenovana Hallsteinova doktrina prav v odnosih z Jugoslavijo. Von Brentano je poročal:

»Danes zjutraj, ob 11 uri, me je na mojo željo obiskal jugoslovanski veleposlanik. Predal sem mu noto

4 Hans Kroll je leta 1920 prišel na zunanje ministrstvo kot najmlajši ataše do tedaj. Diplomatsko službo je začel leta 1921 v Lizboni, nadaljeval leta 1922 v Madridu, od leta 1923 do 1925 je bil v Moskvi, v letih 1925–1929 pa v ZDA. V letih od 1936 do 1943 je delal na nemškem veleposlaništvu v Ankari, najprej kot prvi svetnik veleposlaništva, potem kot poslanik, v času od aprila 1939 do aprila 1943 pa kot namestnik in najbližji sodelavec von Pappena. Od 1943 do 1945 je delal kot generalni konzul v Barceloni, kjer je ostal še po vojni, dokler ga niso odpeljali v ameriško ujetništvo. V ujetništvu je ostal do leta 1946, ko je bil tudi priča na nürnberškem procesu. Pričal je v prid von Pappena. Do leta 1952 je bil v različnih službah, povezanih z zunanjo politiko, od leta 1953 do 1958 veleposlanik v Beogradu in Tokiu, od 1958 do 1962 pa veleposlanik v Moskvi (Kroll, 1967).

5 Kroll je sicer na začetku sodil med »ministrove ljudi«. Leta 1952 je prišel nazaj na zunanje ministrstvo prav na intervencijo Brentana. Toda njegovo preveč samostojno delovanje kot veleposlanika v Moskvi in kritika nemškega zadržanja do demonstrantov v Bonnu v zvezi z madžarskimi dogodki konec leta 1956 sta mu prinesla hude težave in veliko zamero pri ministru. Poleg tega se je zavzemal za politiko popuščanja napetosti s Sovjetsko zvezo, kar se ni skladalo z Brentanovo zadevno politiko. Zamera je bila tako velika, da je Brentano Adenauerju predlagal odpoklic veleposlanika. Le dejstvo, da je bil v odličnih stikih s sovjetskim vodstvom in da je bil njegov način dela blizu kanclerjevim predstavam – označevali so ga kot »misijonarsko samozavestnega« – ga je obvarovalo, da ga Adenauer ni odpoklical, temveč poslal za veleposlanika v Tokio (Kasthorst, 1993, 163–166; Kroll, 1967, 335).

6 PAAA, Abt. 7, Fasc. 301, Bd. 1, Zapis o prekinitvi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo; DAR DDR, Bd. 5, 1958, 348 in 1957, 6698.

7 Ibid.

zvezne vlade, ki sem jo kratko pojasnil.

Poudaril sem, da odločitev zvezne vlade ni izraz sovražnega razpoloženja do jugoslovanskega naroda, pač pa izraz globokega razočaranja nad odločitvijo jugoslovanske vlade, ki je v nezdržljivem nasprotju z življenjskimi interesi nemškega naroda. Dalje sem opozoril, da zvezna vlada na noben način ni enakega mnenja kot jugoslovanska, ki trdi, da bi njena odločitev lahko prispevala k popuščanju napetosti in k rešitvi nemškega vprašanja. Nasprotno, zaskrbljena je, da bo takšno enostransko stališče povečalo napetost in otežilo pot k demokratični združitvi Nemčije.

Jugoslovanski veleposlanik je podal kratko osebno izjavo. Dejal je, če povzamem, da jugoslovanska vlada in jugoslovanski narod ne bosta razumela nemške odločitve. Jugoslavija mora kot suverena država računati na politične realnosti. To je temeljni interes jugoslovanskega naroda. Jugoslovanska vlada je slej ko prej prepričana v pravilnosti svoje odločitve.

Veleposlanik je zelo odprto izjavil, da v Beogradu niso računali s takšno reakcijo zvezne vlade!

Pojasnil sem veleposlaniku, da bomo njemu in članom njegovega veleposlaništva nudili vso podporo in da njemu prepuščam način zaključitve poslova in odhoda članov njegovega poslaništva. Zvezna vlada nima namena v tem primeru določati roka. Računa z enakim stališčem jugoslovanske vlade.

Veleposlanik se je nato zanimal za usodo gospodarskih pogodb in odnosov. Da bi omehčal trdoto našega sklepa sem dejal, da prekinitev diplomatskih stikov po veljavnem mednarodnem pravu ne potegne za sabo prekinitve sklenjenih pogodb. Opozoril sem ga, da je varstvo interesov Nemčije prevzela Francija in da naj se potrebni pogovori vodijo preko te države.

Nato se je veleposlanik zanimal za usodo obstoječih konzulatov. Tudi na to sem mu odgovoril, da se bomo o teh vprašanih dogovorili na prihodnjih pogajanjih.

Bilo je očitno, da je bil veleposlanik, ki je za nemško odločitev, jasno, že vedel, globoko prizadet. Vse njegovo zadržanje je bilo popolnoma neoporečno in korektno in imel sem občutek, da se posebno trudi zadržati osebne reakcije. Ob koncu je spontano izrazil željo, da bi kdaj kasneje splošen politični razvoj omogočil ponovno vzpostavitev odnosov.

Bonn, 19. oktobra 1957

von Brentano⁸

Ob istem času, ko je nemški zunanji minister sprejel jugoslovanskega veleposlanika Dušana Kvedra, se je podoben postopek odvijal v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu v Beogradu. Jugoslovanski poslovodni zunanji minister, slovenski diplomat in državni podsekretar dr. Aleš Bebler, je sprejel nemškega odpravnika poslova Herberta Müller Roschacha. Tudi ta je o sprejemu,

ob katerem je bil dr. Bebler sicer ostrejši od nemškega politika, a je bil vendar zelo podoben bonskemu, še isto popoldne poročal v Bonn. Takole je opisal srečanje:

»1. Poslovodni zunanji minister, državni podsekretar Bebler, me je danes sprejel ob zelenem času ob 11. uri v svoji delovni sobi. Sprejemu je prisostvoval tudi referent za Nemčijo v zunanjem ministrstvu, Dimitrijevič. Tako kot sem bil inštruiran, sem mu predal prepis note, ki jo je ob istem času predal gospod zunanji minister jugoslovanskemu veleposlaniku. Dodal sem opombo, da je gospod zunanji minister jugoslovanskemu veleposlaniku povedal, da zvezna vlada njemu in osebjem poslaništva ne bo delala nikakršnih težav in da si poslanik lahko vzame zadosti časa.

2. Državni podsekretar Bebler je prebral nemško besedilo note počasi in skrbno. Za boljše razumevanje ni potreboval nobenih dodatnih pojasnil v francoskem jeziku, katerega kot bivši jugoslovanski veleposlanik v Parizu obvlada, ali v srbohrvaškem jeziku.

Potem je v francoščini izjavil, da bo odločitev zvezne vlade posredoval svoji vladi, ki bo iz tega potegnila svoje sklepe. Sam bi lahko dal le prehodno oceno vsebinsko nemške note, za katero pa že sedaj lahko reče, da bo negativna. Jugoslovanska vlada bo imela sklep zvezne vlade o prekinitvi diplomatskih odnosov za sovražen akt in za poskus pritiska na jugoslovansko zunanjo politiko. Prekinitev diplomatskih odnosov je v nasprotju z mednarodnimi običaji v mirnih odnosih med državami. Če bi neka dežela priznala Frankov režim ali vlado rdeče Kitajske, se ni nobena država, ki s temi državami nima nikakršnih odnosov, počutila upravičeno iti tako daleč, da bi prekinila obstoječe. Nemška odločitev naj bi bila primer hladne vojne in nasprotovanje prizadevanjem za mir. V primeru Jugoslavije ima ta odločitev še posebno težo, saj naj bi bila njegova dežela po vsem svetu poznana kot tista, ki vodi politiko »apaisementa« in ki ji bila že dvakrat žrtev agresije. Odločitev bo škodljiva tudi za Nemčijo in predstavlja tudi sicer do Jugoslavije pravo diskriminacijo zaradi dejstva, ker ima zvezna vlada diplomatske odnose s Sovjetsko zvezo, čeprav je ta prav tako de iure priznala NDR.

Državni podsekretar Bebler je prebral prehodno oceno nemške odločitve s papirja, na katerem je bila z roko napisana, z enakomernim glasom in je bil na koncu do mene, ko mi je še enkrat pojasnil jugoslovansko stališče, ne samo vključen, temveč poudarjeno prijazen. Pri svojih izvajanjih, pri katerih se je držal napotkov in ostal v okviru vsebine predane note, sem se tudi jaz potrudil in govoril v izredno prijaznem tonu. Državni podsekretar Bebler je zaključil s pripombo, da je vse zelo žalostno, ker je nemška politika brezizhodna.

3. Uro kasneje sem na njegovo zahtevo govoril z namestnikom šefa protokola, ki ga je državni podsekretar Bebler obvestil o mojih opozorilih glede odnosa nem-

8 PAAA, Abt. 7, Fasc. 301, Bd. 1, MB 1607/57, Abbruch deutsch-jugoslawischen Beziehungen anlässlich jugoslawischer Anerkennung der DDR.

ških oblasti do jugoslovanskega diplomatskega osebja. Vprašal me je o mojih potovalnih načrtih in dodal, da mi ni treba hiteti. Protokol je veleposlaništvu vsak čas na voljo; zunanje ministrstvo bo nudilo članom veleposlaništva enako široko pomoč, kot očitno želi nuditi zvezna vlada jugoslovanskemu poslaništvu.

Müller Roschach»⁹

Še isti dan je tudi francoski veleposlanik v Beogradu Vincent Brorstru obiskal dr. Beblerja in ga obvestil, da interese ZRN v Jugoslaviji zastopa Francija (Slovenski poročevalec, 20. 10. 1957, 1).

Ne samo jugoslovanska vlada in njen zunanji minister, tudi jugoslovanski veleposlanik Dušan Kveder se je na dan prekinitve odnosov aktivno odzval na dogodke. Javnosti je posredoval svojo izjavo ob tem dogodku. Izjava je bila močno emotivno obarvana in naravnana predvsem na slabe jugoslovanske izkušnje z Nemčijo iz druge svetovne vojne. Poudaril je, da že drugič v novejši zgodovini Nemčija prekinja diplomatske odnose z Jugoslavijo, ki je bila žrtev agresije in ena od zmagovitih sil. Zelo neposredno je zapisal, da tako jugoslovanska vlada kot tudi narodi Jugoslavije obsojajo ta ukrep nemške vlade in ob tem najostreje protestirajo. Čeprav je Jugoslavija v vojni izgubila 1 700 000 ljudi ali 12 % prebivalstva in je imela velikansko materialno škodo, kar vse je povzročila tedanja Nemčija, je Jugoslavija po vojni ponudila roko sprave. Bila je med prvimi, ki je navezala diplomatske stike z Nemčijo, je pisal Kveder. Prepričano je ponavljal mnenje svoje vlade, da bo ukrep neposredno škodil tako Nemčiji, kot tudi splošnemu političnemu položaju na svetu, in nadaljeval: »V trenutku, v katerem je položaj na svetu še vedno v popolni nejasnosti, v katerem celotno človeštvo zaskrbljeno sledi in pozdravlja tudi najmanjše napore in stike za odpravo gorečih problemov, kakor tudi za ohranitev miru, prekinja ZRN odnose z državo, katere vlada usmerja vse sile v miroljubno koeksistenco in ohranitev svetovnega miru. Moram poudariti, da bo ravnanje Zvezne republike Nemčije proti Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, naletelo na močan psihološki odmev in povzročilo ogorčenje ter obsodbo.« Kveder je zagotavljal, da bo narodom Jugoslavije ukrep ZRN še toliko manj razumljiv, ker priznanje NDR na noben način ni sovražno dejanje zoper ZRN, temveč suverena odločitev suverene države o tretji suvereni državi. Izjavo je zaključil z ugotovitvijo,

da bo zgodovina dokazala pravilnost jugoslovanske politike (Slovenski poročevalec, 20. 10. 1957). Iz njegove izjave ne veje samo močna čustvena nota, temveč tudi tesnobni občutek, kaj bo v odnosih med obema državama prinesla prihodnost. Poznavalcu, kot je bil Kveder, je bilo jasno, da bi bile posledice, zlasti gledano z ekonomskega stališča, zelo hude.

Prekinitve diplomatskih odnosov med ZRN in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ) pa so bili »zelo veseli v Berlinu«. Izreden interes vlade NDR, da naveže redne diplomatske stike z Jugoslavijo, se je pokazal tudi v hitrosti odgovora na jugoslovanski pristanek. Politbiro Centralnega komiteja (CK) Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) je zasedal že 8. oktobra 1957 in na 42. seji potrdil odgovor Grotewohla na pismo Tita z dne 3. oktobra 1957, sprejel osnutek komunikeja ob vzpostavitvi diplomatskih odnosov med državama in določil za bodočega poslanika NDR v Jugoslaviji Fritza Grosseja.¹⁰ Ta je bil tudi določen, da nese drugo pismo vzhodnonemškega predsednika vlade v Beograd. Pismo je odnesel, poslanik pa ni postal. Že v času obiska v Beogradu je bil težko bolan in je po vrnitvi domov, star le 53 let, 12. decembra 1957 umrl.¹¹ Politbiro CK SED je zaradi Grossejeve bolezni v dodatku k dnevnomu redu 47. seje že 2. 11. 1957 imenoval Eleonoro Staimer,¹² namestnico ministra za zunanjo in notranjo trgovino, sicer pa hčerko državnega predsednika Piecka, za svetnika veleposlaništva in njenega namestnika pa Walterja Vosslerja.¹³ Njen prihod v Beograd pa se je zavlekel v začetek leta 1958.

Diplomatsko predstavništvo NDR v Jugoslaviji je začelo uradno delovati že pred prihodom veleposlanice. Dne 21. decembra 1957 sta v Beograd z vlakom pripela odpravnik poslov Seyfert in konzul Kolasa. Do prihoda veleposlanice sta se ukvarjala največ s tehničnimi vprašanji, pri katerih sta naletela na veliko težav, zlasti pri iskanju primerne stavbe za veleposlaništvo, rezidenco in stanovanja za sodelavce poslaništva. Jugoslovanske oblasti jim namreč po njihovem mnenju niso dale na razpolago dovolj reprezentativnih objektov, pa še predragi naj bi bili. Zato pa je zunanji minister Koča Popović »v prijateljskem ozračju« sprejel Seyferta že 25. decembra in mu zagotovil pomoč pri reševanju težav. Odpravnik poslov je hitro in točno ugotovil, da »jugoslovanska stran nikakor ni zainteresirana, da bi bilo veleposlaništvo NDR bolj reprezentativno in da bi

9 PAAA, Abt. 7, Fasc. 538, Bd. 1, Telegram 197 iz Beograda, 19. 10. 1957.

10 Fritz Grosse je sodil med najstarejše nemške komuniste, saj je bil soborec legendarnega Ernsta Thälmana. Imel je le osnovošolsko izobrazbo, vendar je bil ves čas od nastanka NDR v diplomatski službi, najprej kot vodja/veleposlanik diplomatske misije na Češkoslovaškem (1949–1953). Od leta 1953 do 1957 je bil vodja Hauptabteilung I. v vzhodnonemškem ministrstvu, ki je pokrival Sovjetsko zvezo in t.i. ljudske demokracije.

11 SAPMO, BArch., NY 4182/1235, Bl. 78–80, Pismi Winzerja Ulbrichtu.

12 Eleonora Staimer, roj. Pieck, je bila le dve leti mlajša od Fritza Grosseja, vendar ni delovala v zunanjem ministrstvu ali diplomaciji. Z zunanjo politiko je imela stik le prek zunanje trgovine. V Beogradu je ostala nenavadno dolgo, devet let, od februarja 1958 do februarja 1969 – v letih od 1958 do 1966 kot poslanica, od 1966 do 1969 pa kot veleposlanica. Razen veleposlaniškega mesta v Beogradu tudi kasneje ni bila dejavna v diplomaciji.

13 SAPMO, BArch., DY 30/J IV/2/2 567, Dodatek k zapisniku seje 47/57 politbiroja CK SED, 2. 11. 1957.

bila njegova dejavnost obsežnejša, kot je bila dejavnost zahodno nemškega veleposlaništva.« Od Dobrivoja Vidića, podsekretarja v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu, ki je bil tam zadolžen za odnose z NDR, pa je izvedel, da jugoslovanska stran še ne bo tako hitro zaprosila za agrement za svojega poslanika.¹⁴

Tudi to se je izkazalo za točno. Jugoslovanski poslanik Mitja Vošnjak je poverilno pismo predsednika Tita za predsednika Piecka dobil 30. aprila 1958, v Berlinu pa ga je predal šele 21. maja 1958. Za razliko od sprejema veleposlanice Eleonore Staimer pri jugoslovanskem predsedniku Titu, je bil sprejem jugoslovanskega poslanika Vošnjaka pri predsedniku NDR Piecku mnogo krajši in mnogo bolj formalen. Pieckov odgovor na izvajanja Vošnjaka je bil tako rekoč le nekaj vrstičen in strogo protokolaren.¹⁵ Razlogi za pozno zahtevo po dodelitvi agrementa za poslanika so bili po izjavi namestnika jugoslovanskega državnega sekretarja za zunanje zadeve popolnoma nepolitični. Pravi razlog naj bi bil le v tem, da v Jugoslaviji še niso našli take osebnosti, ki bi bila enakovredna poslanici NDR, hčerki predsednika države.¹⁶ Najbrž ne bomo nikoli izvedeli, koliko cinizma in koliko resnice je bilo v tej izjavi, vsekakor pa Mitje Vošnjaka v Berlinu ni čakalo lahko delo, saj so bili odnosi med državama zelo razburkani in ne vedno prijateljski.¹⁷

Deset let je trajalo, da sta se ZRN in SFRJ spet začeli politično in diplomatsko približevati. Eden prvih korakov v smeri sožitja in sodelovanja med državama različnih družbenih ureditev je bila normalizacija odnosov med ZRN in SFRJ s ponovno navezavo diplomatskih stikov januarja 1968 (več: Nečak, 2010). Pri tem je važno vlogo odigral prav četrti slovenski diplomat Rudi Čačinovič, prvi veleposlanik v ZRN po ponovni navezavi diplomatskih stikov, kar je navezadnje izrednega pomena tudi za slovensko diplomatsko zgodovino, ob njem pa še Boris Šnuderl, član Zveznega izvršnega sveta in odgovoren za gospodarstvo. Poleg njiju so pri oblikovanju bilateralnih odnosov sodelovali tudi drugi slovenski diplomati in politiki, npr. Stane Dolanc (visoki funkcionar ZKJ), Anton Vratuša (jugoslovanski veleposlanik pri OZN), Željko Jeglič (diplomat v Zveznem sekretariatu za zunanje zadeve, zadolžen za Nemčijo), Marko Vrhunec (šef Titovega kabineta) ... Tako je naslovna tematika tega članka na nek način tudi del slovenske sodobne zgodovine.

Tako kot je jugoslovanska stran že februarja 1968 obvestila Bonn, je bila odločitev o jugoslovanskem vele-

poslaniku v ZRN sprejeta kasneje kot nemška. Za prvega jugoslovanskega veleposlanika po obnovi diplomatskih odnosov je bil, kot je bilo že omenjeno, izbran slovenski diplomat Rudolf Čačinovič. V Bonn je prišel avgusta 1968, poverilno pismo nemškemu predsedniku dr. Heinrichu Lübckemu pa je oddal tri mesece za nemškim veleposlanikom v Beogradu, 4. septembra 1968. Ob tem je prišlo do rahlega zapleta, saj je bil nemški predsednik do 21. septembra 1968 uradno na dopustu. Predsednikov protokol pa se je tudi zato, ker so Jugoslovani tako pohiteli z agremajem in s predajo poverilnega pisma veleposlanika Blachsteina predsedniku Titu ter vztrajali pri njegovi čimprejšnji predaji, odločil, da lahko pride do predaje v času od 1. do 5. septembra 1968. Sicer poverilnega pisma ne bi mogel predati predsedniku osebno, temveč njegovemu zastopniku, predsedniku Zveznega sveta (Bundesrat) Schützu. Nemška stran ni bila za tako možnost. Menili so namreč, da bi na ta način Jugoslavijo po nepotrebnem izpostavljali pritisku Sovjetske zveze in njenih satelitov. Tako se je predsednik Lübcke posebej za ta akt vrnil z dopusta in 4. septembra 1968 sprejel veleposlanika Čačinoviča. Torej je bila tudi v tem primeru Jugoslavija »Sonderfall«.¹⁸

Predaja poverilnega pisma v Bonnu in pogovor po tem sicer ni trajal tako dolgo kot tisti na Brionih ob predaji poverilnih pisem nemškega veleposlanika, bil pa je prav tako prisrčen in prijateljski. Čačinovič se je izkazal že s tem, da je svoj govor pripravil v nemškem jeziku, prav tako v nemščini se je odvijal tudi pogovor z nemškim predsednikom. V kratkem govoru ob predaji poverilnice je veleposlanik Čačinovič zaokroženo, a jasno, čeprav v diplomatskem jeziku, nakazal jugoslovansko politiko do ZRN in jugoslovansko stališče do ponovne navezave diplomatskih stikov. Potem ko je najprej spregovoril o nujnosti zavezanosti politiki miru, sprave in nenasilja na svetu, je neposredno načel eno najpomembnejših vprašanj, zaradi katerih je Jugoslavija tako želela ponovno navezati diplomatske stike z ZRN: vprašanje odškodnine za nacistične zločine med vojno. Dejal je: »[...] Prav tako želi (jugoslovanska politika, op. a.) kmalu, tako v materialnem kot tudi v moralnem pogledu, premostiti vse posledice vojnih let na svetu, kakor tudi v vseh bilateralnih odnosih Socialistične federativne republike Jugoslavije [...] Ponovna vzpostavitev diplomatskih odnosov je ustvarila normalne pogoje, ki bodo postopoma omogočili rešitev vseh obstoječih problemov. K temu je veliko prispeval obisk vicekanclerja in zunanjega ministra, njegove ekselence, gospo-

14 SAPMO, BArch., DY 30/IV 2/20/131, foll. 20–24; PAAA, MfAA, Sig A 5007, Tätigkeitbericht der Gesandtschaft in Beograd für die Zeit vom 21. 12. 1957 bis 9. 1. 1958.

15 SAPMO, BArch., DA 4/287, foll. 1–4.

16 PAAA, MfAA, Sig. 5072, Der Stand der Beziehungen der DDR zur FVRJ, 28. 3. 1958.

17 Več o dogajanjih okoli implikacije Hallsteinove doktrine: Nečak, 2002.

18 PAAA, B 42, Bd. 1005, Vermerk, 8. 8. 1968.

da Willyja Brandta¹⁹ [...]«. ²⁰ Willy Brandt je bil torej že na začetku obnovljenih diplomatskih odnosov karta, na katero je igrala Jugoslavija. Čačinovič pa je svoj nagovor sklenil z omembo druge pomembne teme, zaradi katere je bila normalizacija odnosov z ZRN za Jugoslavijo tako pomembna. Prenesel je namreč želje jugoslovanske vlade, da bi se poglobili in razširili tradicionalno dobri gospodarski odnosi med državama, kakor tudi sodelovanje na področju sodobne tehnologije in organizacije gospodarstva. Jugoslovanska vlada se trudi, je povedal Čačinovič, da bi prišlo do vedno širše trgovinske izmenjave in sklenitve vseh zadevnih pogodb. Posebej je poudaril, da si jugoslovanska vlada zato želi uresničenja napovedanega razumevanja vlade ZRN v zvezi z rešitvijo problemov med Jugoslavijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo (EGS). Na koncu se je dotaknil še vprašanja sodelovanja na področju znanosti in kulture, neposredno pa ni načel teme o »gastarbajterjih«, temveč se je zadovoljil le z željo, da bi se državljani obeh držav bolje spoznavali med seboj. Svoj nagovor je končal s prošnjo predsedniku ZRN Lübckeu po podpori za izvajanje take politike in s predajo osebnih čestitk Josipa Broza Tita njemu osebno, vladi ZRN in vsem njenim državljanom.²¹

Jugoslavija je bila v tem času, upravičeno, tako rekoč obsedena zaradi možnih političnih, gospodarskih in vojaških posledic dogodkov na Češkoslovaškem. Zelo veliko ji je bilo do tega, da ohrani in še razvija odnose z ZRN, zlasti na gospodarskem področju, saj je tu pričakovala konkretno pomoč. V začetku decembra je s tem namenom kanclerja Kiesingerja na lastno željo in pred odhodom na poročanje v Beograd Rudi Čačinovič povabil na obisk v Jugoslavijo. Pravzaprav je šlo bolj

za vljudnosti obisk in za diplomatsko tipanje o možnosti nadaljnjega političnega in gospodarskega sodelovanja. Tudi to nalogo je Čačinovič opravil zgledno, kot vrhunski diplomat. Na pogovoru je Čačinovič z zadovoljstvom poudaril, da je bilo v odnosih med državama v desetih mesecih, odkar so bili diplomatski odnosi obnovljeni, veliko narejenega. Posebej je poudaril, da so bili praktično rešeni trgovinski problemi.²² Jugoslavija je povečala svoj izvoz v ZRN za 25 %, podpisan je bil sporazum o »gastarbajterjih«, ²³ sporazum o gospodarsko-tehničnem sodelovanju pa je bil tik pred sprejemom.²⁴ Tudi pogajanja o kulturnem sporazumu bi lahko sedaj začela teči. Iz povedanega je izvedel sklep, da je sedaj »psihološki« položaj v obeh državah tako ugoden, da bi do celovitega razčiščevanja odnosov morali rešiti le še nekaj manjših odprtih vprašanj. Kot primer je navedel, da bi tudi nemška stran odpravila vize v medsebojnem potniškem prometu, kar naj bi bilo pričakovati v kratkem. Po njegovem pa sta v bilateralnih odnosih ostali nerešeni le še dve pomembni vprašanji: kompleks odškodnin in vprašanje delovanja jugoslovanske emigracije v ZRN. Pri prvem je očitajoče poudaril, da je ZRN z vsemi svojimi partnerji sklenila zadevne sporazume in to naj bi bilo mogoče tudi z Jugoslavijo. Vendar tega nevrtačnega vprašanja ni preveč trdo postavljala, temveč je le – toliko, da se nanj ne pozabi – navrgel, da bi bilo treba ta vprašanja morda najprej obravnavati na neuradni ravni.²⁵ Tudi pri drugem vprašanju je bil diplomatsko blag, saj je kanclerju samo pojasnil, da gre med emigranti za skupino od 60 do 100 ljudi, ki so se oblikovali v teroristične organizacije in izsiljujejo »gastarbajterje«. Na zvezno vlado je naslovil prošnjo, naj ukrepa glede nekaterih konkretnih primerov.²⁶

19 Willy Brandt je bil na obisku v Jugoslaviji že nekaj dni po predaji poverilnice nemškega veleposlanika, med 12. in 15. junijem 1968. Obisk je moral zaradi zapletov okoli Berlina skrajšati za en dan. NDR je namreč za potovanje med ZRN in Zahodnim Berlinom uvedla potne listine in vizume. Poleg tega so uvedli plačilo taks za prevoz blaga po železnici in po vodnih poteh. Ti ukrepi pa niso veljali za potovanja z letali, zaradi česar se je letalski promet z zahodnim Berlinom močno povečal. Vse skupaj je tako vznemirilo prebivalce Zahodnega Berlina, da je tja s posebnim ameriškim vojaškim letalom nemudoma pripotoval kancler Kiesinger. Ko je Brandt za razpravo v parlamentu pripravil oceno tega obiska, je v njej izrazil zadovoljstvo. Takoj na začetku svoje ocene je namreč zapisal: »Obisk je bil uspešen. Dokazal je, da je bila obnova diplomatskih odnosov z Jugoslavijo smiselna in za nas koristna. Neposreden pogovor/stik z državo, ki v evropski politiki igra tako pomembno vlogo kot Jugoslavija, je za nas izredno pomemben...« (PAAA, B 42, Bd. 1005, Werbung der Jugoslawien-Reise des Herrn Bundesministers, 12.–15. Juni 1968).

20 PAAA, B 42, Bd. 1005, Ansprache des Botschafters der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, Herrn Rudolf Čačinovič, anlässlich der Übergabe des Beglaubigungsschreibens, 4. 9. 1968.

21 PAAA, B 42, Bd. 1005, Ansprache des Botschafters der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, Herrn Rudolf Čačinovič, anlässlich der Übergabe des Beglaubigungsschreibens, 4. 9. 1968.

22 AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinovič, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1559. Dne 9. 10. 1968 je bil v Beogradu podpisan trgovinski protokol, v katerem so bili določeni povišani kontingenti za izvoz kmetijskih izdelkov v ZRN in sestavljena nova blagovna lista za leto 1969.

23 Sporazum je bil podpisan 12. 10. 1968 v Beogradu (BGBl, 1969, Teil II, 1108–1111).

24 Dne 23. avgusta 1968 je državni sekretar jugoslovanskega zunanjega ministrstva Boris Šnuderl predal nemški strani predlog sporazuma o gospodarsko-tehničnem sodelovanju. Na bilateralnih pogajanjih od 1. do 9. 10. 1968 so se o sporazumu v grobih potezah dogovorili, 11. 12. 1968 pa je vodja II. oddelka bonskega zunanjega ministrstva, oddelka za trgovinsko in razvojno politiko, ministerialni direktor dr. Harkort ugotavljal, da je odprto le še vprašanje, kako bo sestavljen odbor za kooperacijo – samo iz zastopnikov vlad ali tudi iz zastopnikov gospodarstva (AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinovič, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1559).

25 Podobno stališče do tega vprašanja je Čačinovič izrazil, ko se je 9. decembra 1968 srečal z Willyjem Brandtom. Takrat se je izrazil, da to »ni vprašanje za danes«, navajal pa ni tudi nobene konkretne vsote. (AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinovič, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1560, op. 6).

Očitno je bilo, da je bilo Čačinovičevo odmerjeno zadržanje pogojeno z željo, zaradi katere je pravzaprav prišel h kanclerju. Med državama je bilo odprto vsaj še eno pomembno vprašanje, ali drugače rečeno, Jugoslavija je imela do Zahodne Nemčije vsaj še eno, tako rekoč stalno prošnjo – finančna pomoč. Čačinovič je namreč z obžalovanjem ugotavljal, da je jugoslovanska plačilna bilanca z ZRN še vedno globoko v rdečih številkah. Po njegovem mnenju je to rezultat omejitev, ki jih ZRN nalaga EGS.²⁷ Zato ima Jugoslavija namen ta neprijeten položaj reševati z dolgoročnim sodelovanjem z nemškimi podjetji, pa tudi s sodelovanjem na tretjih trgih. V okvirih jugoslovanskih naporov, da bi modernizirala svojo industrijo, ima tako prizadevanje velik pomen, je pojasnjeval Čačinovič. Vendar pa je veliko pričakovala tudi od neposredne finančne pomoči ZRN. Kanclerju je Čačinovič postregel s podatkom, da je bila Jugoslavija v položaju, ki je nastal po 21. avgustu (napad na Češko-slovaško, op. a.), prisiljena kar 62 % svojega državnega proračuna nameniti za obrambne namene. Zato bi bila zelo hvaležna, če bi bilo mogoče težave v plačilni bilanci med državama vsaj za nekaj časa premostiti z nadomestnimi krediti (Kredithingabe).²⁸ Kancler se o teh vprašanjih sploh ni izjasnil, temveč se je raje pogovarjal o vprašanjih, povezanih s Češko-slovaško in jugoslovansko politiko do nje ter t. i. doktrino Brežnjeva in odnosom s Sovjetsko zvezo, seveda po tem, ko je pohvalil in izrazil zadovoljstvo s hitro in dobro razvijajočimi se odnosi med državama. Ob tem pa ni pozabil spomniti Čačinoviča, da je imel sam pri obnovitvi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo velike probleme v lastni stranki, pa ne zato, ker bi v njej gojili slabe občutke do Jugoslavije, temveč zato, ker so se bali, da bi obnova diplomatskih odnosov z njo sprožila plaz pri nemškem vprašanju.²⁹

Ob koncu pogovora je Čačinovič kanclerju le še napovedal, da bo januarja 1969 prišlo do podpisa nemško-jugoslovanskega sporazuma o gospodarsko-tehničnem sodelovanju, ki se ga bo udeležil član Zveznega izvršnega sveta in minister za zunanjo trgovino Toma

Granfil.²⁹ Od kanclerja je želel izvedeti, če ga je pripravljen sprejeti, kar je kancler potrdil.³⁰

Do obiska Tome Granfila je prišlo razmeroma kmalu, februarja 1969. Tudi na pogovorih jugoslovanskega ministra z nemških zveznim kanclerjem Kiesingerjem, 10. februarja 1969,³¹ in še posebej z zunanjim ministrom Brandtom, 11. februarja 1969,³² je bilo vprašanje odškodnine najpomembnejša tema pogovorov oziroma so bila vsa druga vprašanja sekundarnega pomena. Zadevno nemško politiko je v prvi vrsti oblikoval Willy Brandt, kancler Kiesinger pa jo je le sprejel.³³ Glede na zavrnitev jugoslovanskih zahtev ni prav nič nenavadno, da so bili na jugoslovanski strani izrazito nezadovoljni z zahodnonemškim stališčem. Tudi Beograd je jasno izrazil prepričanje, da nereševanje tega vprašanja lahko le negativno vpliva na bilateralne odnose. Da bi prišli korak bližje rešitvi, je Toma Granfil na pogovorih z Willyjem Brandtom predlagal, da naj se s to temo ukvarja komisija na ekspertni ravni ali naj o njej razpravljata vsaj po en predstavnik obeh vlad. Ta predlog je nemška stran že 14. februarja 1969 sprejela in jugoslovanskemu poslaniku v Bonnu Uzelcu predala pismo oziroma odgovor gospodarskega ministra Karla Schillerja za ministra Granfila. Pred predajo sta odgovor odobrila tako kancler Kiesinger kot tudi zunanji minister Brandt. V pismu so ugotovili, da se zavedajo, da ob Granfilovem obisku v Bonnu niso dorekli vseh vprašanj in spravno nadaljevali: »[...] Zvezna vlada se trudi najti rešitev za odprta vprašanja. Predlagali ste, da bi po en ugleden ekspert na jugoslovanski in nemški strani nadaljevala pogovore, začete ob Vašem obisku v Bonnu. Ker je v obojestranskem interesu nadaljevati pogovore v mirnem ozračju in brez pozornosti, naj se nadaljujejo po utečenem diplomatskem kanalu. Zato predlagam, da naj zadevno stopita v stik veleposlanik Vaše dežele gospod Rudi Čačinovič in gospod ministerialni direktor Ruete.«³⁵ Čačinoviču je bila s tem naložena pomembna naloga, kar je jasen pokazatelj diplomatskega ugleda, ki ga je imel tudi pri jugoslovanskih oblasteh. Reševa-

26 AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinović, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1560.

27 Gre za zavračanje uvrstitve Jugoslavije na blagovno listo A EGS, ki je prinašala največje možne ugodnosti.

28 Že sredi novembra 1968 je guverner jugoslovanske emisijske banke Miljanič v pogovoru s pristojnimi bančnimi krogi v ZRN nakazal, da je Jugoslavija zainteresirana za plačilno bilančni kredit v višini 300 milijonov DM (AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinović, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1560, op. 12).

29 Mišljen je seveda plaz priznanj NDR.

30 Sporazum o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju je bil podpisan 10. 2. 1969. Za nemško stran ga je podpisal minister Schiller, za jugoslovansko pa zvezni sekretar Granfil (AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinović, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1562, op. 12).

31 AAP BRD, Dokument 403, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Botschafter Čačinović, VS-vertraulich, 6. 12. 1968, 1561–1562.

32 Več o pogovorih: AAP BRD, Dokument 52, Gespräch des Bundeskanzlers Kiesinger mit dem jugoslawischen Aussenhandelsminister Granfil, VS-Vertraulich, 10. 2. 1969.

33 Brandt je o pogovorih na to temo posebej in v pisni obliki informiral kanclerja Kiesingerja 12. 2. 1969, kopijo pisma pa je poslal tudi finančnemu ministru Franzu Josefu Straußu in ministru za gospodarstvo Karlu Schillerju (AAP BRD, Dokument 57, Bundesminister Brandt an Bundeskanzler Kiesinger, 12. 2. 1969).

34 AAP BRD, Dokument 57, Bundesminister Brandt an Bundeskanzler Kiesinger, 12. 2. 1969.

35 PAAA, Bestand 42 II A 5-Lfd. Nr. 1346, Diploderma Belgrad, Besuch Minister Granfil, 14. 2. 1969.

nje vprašanja odškodnine je trajalo kakih pet let in od začetka njegovega diplomatskega dela v Bonnu je bil Rudi Čačinovič eden glavnih sodelavcev pri tem. Ko je leta 1973 prenehal njegov veleposlaniški mandat v ZRN, je bilo to občutljivo bilateralno vprašanje rešeno z znamenito Brionsko formulo. Vanjo je bilo vtkanega veliko Čačinovičevega minucioznega diplomatskega dela, njegovo sodelovanje pri reševanju problema

odškodnin pa lahko nedvomno uvrstimo med najpomembnejše uspehe tega slovenskega diplomata.³⁶

Že ta kratek in zagotovo nepopoln vpogled v delovanje nekaterih slovenskih diplomatov pri oblikovanju in izvajanju jugoslovanske politike do obeh Nemčij je jasen dokaz o njihovem velikem in uspešnem prispevku za normalizacijo in razvoj bilateralnih odnosov. Takšne karijerne diplomate potrebuje vsaka država.

SLOVENE DIPLOMATS IN GERMAN-YUGOSLAV RELATIONS 1949–1973

Dušan NEČAK

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: dusan.necak@guest.arnes.si

SUMMARY

By investigating the activities of Slovene diplomats in the two German states, the author points to the turbulent political-economic relations of Yugoslavia with both German states FRG and GDR between 1949 and 1973, focusing on the period after mid-1950s.

Despite the fact that in the second half of the 1950s the Yugoslav foreign minister was a brilliant Serbian diplomat Koča Popović, it was Slovene diplomats, among them especially deputy foreign minister Aleš Bebler, who were involved extensively in the German issues in the Belgrade “žuta kuča”/“yellow house” (used colloquially for the foreign ministry in Belgrade), especially in the problems occurring at the breaking off of diplomatic relations with FRG. Moreover, the first Yugoslav ambassador in GDR was a Slovene, Mitja Vošnjak. Knowing that the Yugoslav embassy in Prague had an important role in establishing diplomatic relations with GDR (it was the place for diplomatic “feeling the ground”, while the person appointed for these contacts was councillor to the embassy, the second man of the embassy, Marko Kadunec, a Slovene) and knowing that colonel general Jaka Avšič – the leader of the post-war Yugoslav military mission with a diplomatic status and headquarters in West Berlin, which when needed dealt also with the political problematic in question – was also Slovene, it seems that in this period at least the realisation, if not the planning of the Yugoslav politics toward the German question was in the hands of Slovenes. The author thus gives a lengthy description of the activities of Slovene diplomats Dušan Kveder and Rudi Čačinovič, who were Yugoslav ambassadors in Bonn in those ground-breaking years. The former was active in the time of the implementation of the so called Hallstein Doctrine, which resulted in the breaking off of diplomatic relations between Yugoslavia and FRG because Yugoslavia in October 1957 recognized the GDR; the latter in 1968, when diplomatic relations were restored. His role was especially significant in the following years when certain key issues of relations between the states were being addressed (and some were solved), such as: the question of compensation for Nazi crimes during World War II, the question of the emigration hostile to Yugoslavia, and the question of the so called Yugoslavian “gastarbeiter”. Since it is difficult to have a thorough understanding of relations between Yugoslavia and FRG without knowledge of the relations between SFRY and GDR, the author has also tapped into these relations and delineated the role of the first Yugoslav ambassador in GDR, Mitja Vošnjak.

The author concludes his article with the following insight: “Even this brief and undoubtedly incomplete investigation of the activities of certain Slovene diplomats in relation to the formation and realisation of Yugoslav politics toward both Germanys clearly points to their enormous and successful contribution to the normalisation and development of bilateral relations. Career diplomats of this sort are needed in every country.”

Key words: Yugoslavia, foreign policy, Federal Republic of Germany (FRG), German Democratic Republic (GDR), Hallstein Doctrine

³⁶ Podrobneje o diplomatski dejavnosti Rudija Čačinoviča po ponovni navezavi diplomatskih stikov med ZRN in SFRJ ter o reakciji NDR nanjo v: Nečak, 2013.

VIRI IN LITERATURA

AAP BRD – Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland, 1968. Herausgegeben im Auftrag des Auswärtigen Amtes vom Institut für Zeitgeschichte. München, R. Oldenbourg Verlag, Hauptausgeber Hans Peter Schwarz, Mitherausgeber Helga Haftedorn, Klaus Hildebrand, Werner Link und Rudolf Morsey, Bd. I., 1997.

Aussenpolitik der BRD – 40 Jahre Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Eine Dokumentation (herausgegeben vom Auswärtigen Amt). Stuttgart, Verlag Bonn Aktuell, 1989.

BGBI – Bundesgesetzblatt: Vereinbarung zwischen der Regierung der BRD und der Regierung der SFRJ über die Regelung der Vermittlung jugoslawischer Arbeitnehmer nach und ihrer Beschäftigung in der BRD. Bundesgesetzblatt, 1969, Teil II, 1108–1111.

Borba. Beograd, Borba, 1922–.

DAR DDR – Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der DDR. Bd. 5. Berlin, Deutsches Institut für Zeitgeschichte, 1957, 1958.

Kardelj, E. (1960): Problemi naše socialističke izgradnje: tom III. Beograd, Kultura.

Kroll, H. (1967): Lebenserinnerungen eines Botschafters. K&W, Berlin.

PAAA – Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin.

SAPMO – Stiftungs Archiv der Parteien und Massen Organisationen der DDR im Bundensarchiv, Berlin.

Slovenski poročevalec. Ljubljana, Slovenski poročevalec, 1938–1959.

UL FLRJ – Uradni list FLRJ.

Yugoslav survey. Beograd, Yugoslav survey: a record of facts and information, 1960–.

Brey, T. (1979): Bonn und Belgrad. Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und Jugoslawien seit dem Zweiten Weltkrieg. Osteuropa, 29, 8, 632–645.

Kasthorst, D. (1993): Brentano und die deutsche Einheit. Die Deutschland- und Ostpolitik des Außenministers im Kabinett Adenauer 1955–1961. Droste Verlag, Düsseldorf.

Nečak, D. (2002): Hallsteinova doktrina in Jugoslavija. Tito med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Nečak, D. (2010): »Ostpolitik« Willyja Brandta in Jugoslavija (1966–1974). Ponovna vzpostavitev diplomatskih stikov med Zvezno Republiko Nemčijo in Jugoslavijo. V: Čepič, Z. (ur.): Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 183–230.

Nečak, D. (2013): Ponovna navezava diplomatskih stikov med Zvezno republiko Nemčijo in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo ter reakcija Nemške demokratične republike nanjo. Acta Histriae, 2013, 21, 3, 377–388.